

دوورنیگای خۆپیشاندهکانی عێراق

31-10-2019

نووسه رهکان

زریان رۆژه لاتی

کورتە : دواى ناوبریكى ئایینی له بهر چلهى ماته می حسین، 25 ی ئەم مانگه شه قامی شیعه جوولایه وه و ئەو رۆژهش وهك هه یینییه کی خویناوی له میژووی عێراقی نویدا تۆمارکرا. خواسته فره پره هه ندهکانی خۆپیشاندهران، واتای ره تکرده وهی سیسته می سیاسی ئیستای ولات ده دات. ریکارهکانی حکومهت و هیزهکانی راگری دهسه لاتیش که له بازنه یه کی سه رکوتکردن و پیدانی ئیمتیازدا ده سوورپینه وه، ناپارازییهکانیان نارام نه کردووه ته وه.

زريان رۇژھەلتى |

دواى ناوپرىكى ئايىنى لەبەر چلەى ماتەمى حسىن، 25ى ئەم مانگە شەقامى شىعە جوولابەوہ و ئەو رۇژەش وەك ھەينىيەكى خۇيناوى لە مېژووى عىراقى نويدا تۆماركرا. خواستە فرەپەھەندەكانى خۇپيشاندەران، واتاى رەتكردەوہى سىستەمى سىياسى ئىستاي و لات دەدات. رىكارەكانى حكومەت و ھىزەكانى راگرى دەسەلتايش كە لە بازەيەكى سەركوتكردن و پىدانى ئىمتيازدا دەسوورپنەوہ، نارازىيەكانيان ئارام نەكردووتەوہ.

ھۆكارەكانى رووداوەكانى ئىستا دەمىكە ئاشكران و ھەر لە زووشەوہ پىشېبىنى تەقىنەوہى دۇخى عىراق دەكرا. بۇيە زياتر لە باسكردن لە ھۆكارەكان كە دەشنى تۆمارىكى گەورەى بۇ بنووسرىت، ئىستا ئەو پرسىارە گىرنگە كە چى روودەدات؟ كارىگەرىيەكانى ئەم خۇپيشاندانانە چىن؟ ئايا رىگا بۇ گۆرىنى سىستەمى سىياسى دەكەنەوہ يان رىشەى ناسەقامگىرىيەكان قوولتر دەكەن؟

قەيران لە دواى قەيران!

لەماوہى 16 سالى رابردوودا لە عىراق، قەيران بە قەيران دەلنى خۆت لادە وا ھاتم! ھەرچەندە گەلىك قەيران تووشى عىراق بوون، بەلام لە رىزى گىرنگىرىنەكانياندا، خۇپيشاندانەكانى ئەمدوايپە چوارەمىن و گەورەترىن قەيرانىكە كە بەرۆكى سىستەمى سىياسى نوپى و لاتى گىرتىت، ئەوئەش قەيرانى رەوايى سىستەمەكەيە.

ئەو رىگايەى كە حكومەت بۇ كۆنترۆلكردى ئەم قەيرانە ھەلىپىژاردووہ، بازەيەكى پىدانى ئىمتياز و سەركوتكردە كە زەحمەتە بەشېوہى درىژخايەن سەرىگرىت. نفووسى گەنج و روولەگەشەى شىعەى عىراق كە داواى كار و گوزەرانىكى باشتەر دەكات، تەنھا داواكارى ئابوورى نىيە و خواستە سىياسىيەكانىشى رىشەيەكى ناسىونالىستانەيان ھەيە.

پاكيچەكانى حكومەت بۇ "رىفۆرم" كىردەنى ناينە بەرچاو. بەرلە ھەموو شتىك لابردينى پشكىشكىنە كە زياتر وەك نامرازىك بۇ سەركوتكردى داواكارىيەكانى كورد و سوننە لەلايەن دەسەلتادارانى شىعەى پىشخرا، كىشەيەكى گەورەى ناوخۇيى بۇ گروويە شىعەيەكان درووستدەكات. ھەرلايەنكى ھىزى سەربازى و پالىشتىيەكى دەرەكى مسۆگەر كىردووہ و بەوئەش داواى بەشى خۇى دەكات. بەلئىنى دامەزراندن و دابەشكردىن پارە و زەوى بۇ دامىراندەوہى ناپەزايپەكانىش تەنھا و تەنھا قەبارەى دەولەتى رانتىيەر بەھىز دەكات كە پارە دەدات بۇ كرىنى پابەندى ھاوولتايان! ئەمە دەتوانىت چارەسەرىكى كاتى بىت، بەلام ھىچكات رىشەيى نىيە.

رىكارەكەى ترى حكومەتئىش كە سەركوتكردە، لەوانەيە بەشېوہى كاتى رىگا بۇ كۆنترۆلكردى دۇخەكە خۇشبات، بەلام دواچار بن ئەنجام دەبىت. لە دەيەى ھەشتاكاندا زنجىرەيەك شۆرپشى نان ئەم ناوچەيەى گىرتەوہ كە لە لوبنان و ئوردن و مىسر رووياندا. جگە لەوہ، ھەرچى بۇ سەردەمى كۆن دەگەرىپنەوہ، ھۆكارى ناپەزايپەكانى خەلك يان ئابوورى يان سىياسىيەكى تاكرەھەند بوون.

بۇ نمونە لەبەر نان يان لەبەر ناسنامە خۇپيشاندان و شۆرپش كراوہ، بەلام سەردەمى تازەى رۇژھەلتى نىوہراست سەردەمى وشىاربوونەوہى تاكەكانە و لىرەدا ئىدى ئايدىولۇژيا و دىن ناتوان رىگا لە خواستە مادى و سىياسىيەكانى مرۇشەكان بگىر و داواكارىيەكانىش فرەپەھەند بوون. لە 30 سالى رابردوودا، سەرەراى سەركوتكارى بەھىزى رۇژمە سىياسىيەكان، ژمارەى خۇپيشاندان و ناپەزايپە جەماوہرىيەكان لە رۇژھەلتى نىوہراست نەك كەمنەبوونەتەوہ، بەلكوو بەرەو زىادبوون رۇپشتوون و عىراقىش لەمە رىزپەر

نابىت. لەماوہى 30 سالى رابردوودا، سەرەراى سەركوتكارى، لانىكەم 36 خۇپيشاندان و ناپەزايى گىرنگ لە رۇژھەلتى نىوہراست روويانداوہ كە زۆرەشيان لەم 10 سالى دوايىدا روويانداوہ و ماوہى نىوان خۇپيشاندانەكانىش كەمتر بووتەوہ و ئەمەش نىشانەيەكى ئاشكرايە بۇ شكستى سىياسەتى سەركوتكردن.

خۇپيشاندان و ناپەزايپەكان لە رۇژھەلتى نىوہراست 1990-2019

2019-1990			
ئىسمى	تارىخى	مەنبەسى	مەزگىلى
ئابدۇكادىر ئابدۇقادىر	2019-2013	2008-2011	4
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2018-2019-2017	1999-2009	5
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2015-2013	2007-2006	4
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2011-1999	1991	6
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2019-2015	2013	6
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2017	2010-2011	2
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2015-2014	2011	2
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر	2011	1999-2004	3
ئابدۇقادىر ئابدۇقادىر		2011	3

2018	2012-2011	2011	2008-2006	2011	2019	2016-2015	2011	2008-2006	2011
2012-2011	2011	2008-2006	2011	2019	2016-2015	2011	2008-2006	2011	2019

جەنگى ناوخۇيى (جەنگى شىعە- سوننە، جەنگى كورد، مەلەننى شىعى - شىعى) لەگەل جەنگى تىرۇر (قاعىدە- داعش) و نارەزايى جەماوهرى (2019-2011) سى فاكتهرى گرنكى پايدەداربوونى ناسەقامگىرىيەكانى عىراقى تازەن. ئەو سىنەش و ايانكردووه كە سىستەمى سىياسى و لات بەرەو لىوارى داتەپىن پروات و ئەگەرى شىكستەھىنانى بەكجارى دەولەتپىش زۇرپىت.

چى روودەدات؟

ئەگەرى نەمانى عادل عەبدولمەھدى وەك سەرۆكەوزىر لە جاران زياتر بووه. بەلام مەسەلەكە تەنھا بە چارەنووسى ئەووه و سنوودارنىيە و بەھۇي تىكەلۇبوونى تەسفىيە حىساباتى سىياسى- ئايىنى بە خۇپپىشاندانەكان و ھەبوونى چەك لە دەستى خەلك و گرووپەكان، عىراق ھەنگاويكى دىكە لە ئەگەرى ھەلگىرسانى دووھەمىن جەنگى ناوخۇيى شىعە نىكبووھتەوھ. ئەگەر ئەم خۇپپىشاندانە بەردەوام بن، بەئەگەرى زۇر داعش بەھىز دەبىتەوھ. لەشكركىشىيەكەى توركيا بۇ رۇژئاواى كوردستان و خۇپپىشاندانەكانى عىراق كە و ايانكردووه حكوومەت ھىزە ئەمنىيەكان بۇ كۇنترۇلكردنى دۇخى شارەكان بگوازىتەوھ، دەرەتەتەكى زىپىنى بۇ داعش رەخساندووه. بەشنىك لە گرووپە شىعەيەكان دەيانەووت ئەم بابەتە بۇ ترساندى خەلك و لەو رىگايەشەوھ كۇنترۇلكردنى دۇخەكە بەكاربىنن. بەلام سەرەراى نىيەتى ئەوان، ئەگەرى بەھىزبوونەوھى داعش راستىيەكى حاشاھلەنگرە. بەپىي ئامارەكانى وەزارەتى پىشمەرگە، لە سالى 2018 لە پىنج پارىزگاي ناوچە ناكۇكى لەسەرەكاندا، داعش 456 پەلامارى ھەبووه و لەئەنجامدا 1720 كوزراو و برىندار و رفىنراوى لىكەوتووتەوھ. ھەرۇھەلە ماوھى ھەشت مانگى 2019 شىدا 181 پەلامارى ھەبووه و لە ئەنجامدا 860 كەس كوزراو و برىندار و رفىنراون. ئەمەش دەرىدەخات كە گوتارەكەى حەيدەر عەبادى سەرۆكوزەيرانى پىشوو سەبارەت بەو "نەسر"ەى كە بەسەر داعشدا سەركردايەتى كرددووه، راست نەبوو.

خالىكى دىكە ئەوھەپە كە بەئەگەرى زۇر لە حالەتى درىژەكىشانى خۇپپىشاندانەكاندا، كۇچىكى دىكەى ناوخۇيى بەرەو ھەرىمى كوردستان دەبىنن ئەگەر ھەرىم بە نارامى بىمىننەتەوھ.

بەھۇي لاوازىي سۇپا، ئەگەرى كودەتا كەمە. ئەگەرى كودەتاي حەشدى شەعبىش كەمە، چونكە ھەموو گرووپە چەكدارە شىعەيەكان تەبا نىن و ئەگەر كارىكى و ابكرىت ئەگەرى شەرى ناوخۇيى زياتر دەبىت. بۇيە درىژەكىشانى خۇپپىشاندانەكان و بىتوانايى حكوومەت بۇ كۇنترۇلكردنى دۇخەكە، لەوانەيە رىگا بۇ ئەگەرى دەستووردانى راستەوخۇي ئىران يان دەولەتانى دىكە خۇشبات وەك ئەوھى كە لە سوورىا روويدا.

دۇخى عىراق بەرەو نادىارىيەكى زياتر دەروات. ناسەقامگىرىيى عىراق زىانى گەورەى بۇ ھەرىمى كوردستان ھەيە، بەلام پىشوانىيى زۇرپىش لە حكوومەت، لەم دۇخەدا باش نىيە. باشتر واپە كورد لەم قۇناغەدا ھەماھەنگىيەكانى لەگەل سوننەى عىراق زياتر بكات، چونكە لە ئەگەرى وەرگۇزانىكى كتوپردا مەرج نىيە مافە دەستوورىيەكانىان پارىزراوبن. جگە لەوھ، ھەرىمى كوردستان پىويستى بە بەكدەنگىيەكى زياتر ھەيە بۇ ھەموو ئەگەرەكانى پىش عىراق. لەو رووھشەوھ كۇبوونەوھەكەى سەرۆكى ھەرىمى كوردستان لەگەل ئەحزاب گرنگ بوو كە دەرئ درىژەى پىبدرىت.